

ԱՐԶԱՌԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՄ ԵՒ ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԵ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրելն է հինգ ռուբլի: Բաժանորդագրութիւնն ընդունուած է «ԱՐԶԱՌԱՅԻՆ» խմբագրատանը և Կենտրոնական Գրականառնայում: Ստորագրագրացիք դիմում են՝ Тифлисъ. Редакция „Ардаганкъ“.

Առանձին համարները 10 Կ.

Յայտարարութիւնների բաժնի 2 Կ.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Տաճի. Հայաստանի բարեկորդման խնդիրը: Բոմբէյի և Կալկաթայի հայերը: Նոր նշանակուած առաջնորդներ: Պսակ լրագրի գաղափարը: Ախալցխայից: Daily News-ի թղթակիցը: Թիֆլիսի Հայուհեաց բարեգ. ընկ. օրագրութիւնների գաղափար և հաշիւ: Նամակ խմբագրին:—ՏԱՀԱՍԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ: Նամակ Վանից: Գարահիսարի վարժարաններ: ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԻՑ: Խնդիր Ալվազեան առաքելութեան:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Քաղաքական լուրեր:—ՓԷԼԻԷՏՈՆ: Մի քանի մտածմունքներ: Մի գրադարձութեան պատմութիւն կամ քաջամարտիկ սպայ:—ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անգլիական պարլամենտի մէջ երեսփոխան պ. Բրայսի մի հարցմունքին, արտաքին գործոց նախարարի խորհրդական Լորդ Ֆից Մորիսը պատասխանել է թէ Լորդ Դիլֆորդին մօտեցաւ Կ. Պօլիս, պէտք է վերագառնայ և ծած. Հայաստանի բարեկորդման խնդրի մասին լիովին հրահանգներ է ընդունած:

«Րէյտերի գործակալութեան» Բոմբէյի ներկայացուցիչը տեղեկութիւններ է ժողովել, թէ ինչ կարծիքներ ունին Հնդկաստանի հայերը Կաթողիկոսական ընտրութեան խնդրի նկատմամբ, որ շատ զբաղեցնում է նոցա: Յիշեալ գործակալութեան Կ. Պօլսի ներկայացուցիչը այս առիթով իրան ուղղած նամակից մի քաղաքացի է հաղորդել «Թէրզիմեան Էֆքիար» լրագրին: Առաջ ենք բերում այստեղ այդ հատուածի թարգմանութիւնը:

«Ստացած պատուէրներն համեմատ աշխատում եմ տեղեկութիւններ ժողովել նոր կաթողիկոսի ընտրութեան մասին: Խոստանում եմ ձեզ չեաց տեղի մանրամասն զեւեղութիւններ հաղորդել այս խնդրի մասին: Այսօր բաւականաչափ եմ հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդելով ձեզ.

Բոմբէյի հայկական համայնքի շուրջը մինչև օրս պաշտօնական ծանուցում չէ ստացած նոր կաթողիկոսի ընտրութեան մասին: Այս քաղաքի հայերը համաձայնուել են իրանց մէջ ընտրել լատինագէտի պատրիարք Ն. Ս. Կոսյի արքեպիսկոպոսին:

Այստեղ կարծիք կայ որ Կաթողիկոսի Հայերը ձայն կը տան Կ. Պօլսոյ պատրիարք ամենապատիւ Ներսէս Սրբազանի համար, բայց մենք այս տեղեկութիւնը ուղղակի մեր Կաթողիկոսի գործակալից չենք ստացել. վերջինս կարծում է որ այս քաղաքի հայերը տակաւին որոշած չեն իրանց ընտրելին և նոքա ձայն չեն տալ նախ քան Պիլֆայի արքեպիսկոպոսի համաձայնութիւնը չ'ստանան:

Հաստատ աղբիւրներից տեղեկանում ենք, որ Ղարաբաղի առաջնորդի պաշտօնը լսնձնուած է—Գրիգոր Եպիսկոպոս Սաղինեանցին, Հաշտարխանին—Սուքիաս Եպիսկոպոս Պարզեանցին և Ախալցխայ նշանակուած է—Մամբրէ Ժ. վարդապետ Սանասարեանը:

Երևանում հրատարակուող «Պսակ» լրագրի խմբագրութիւնը տեղեկացնում է բաժանորդներին, որ առ ժամանակ ընդհատում է «Պսակի» հրատարակութիւնը...:

ԱՌԱՅԻՄԱՅԻՑ գրում են մեզ հետեւիւրը: Ապրիլի 14-ին ոտնըլուայի օրը, գնալով տեղուց Ս. Փրկիչ եկեղեցին հանդիսատես գտնուեցայ մի վերջին աստիճանի վերջնական տեսարանի: Այդ օրը, ինչպէս առ հասարակ, ամեն տարի,

տեղույս չափորդը Քրիստոսի խոնարհութեան օրինակը ցոյց տալու և ժողովրդին բարոյապէս խրատելու համար, խոնարհում է քահանաների առաջ և լուսնում է նոցա ոտները. հանդէսը և խորհուրդը կատարվում էր եկեղեցւոյ բեմի վերայ: Մեզ, եկեղեցի մտնելուն պէս, վրդովեց մի երևոյթ. եկեղեցւոյ սուրբ բեմը ոտք էր կոխած մի աստիճանաւոր կապելմէյստեր (ղեկավարական նուազածուներէ կառավարելը, որը աղգով հայ է) և բարձրացած սուրբ բեմի վերայ դիտում և նայում էր այդ խորհուրդի վերայ. դեռ այս բաւական չէ սր. աստիճանաւորը չբաւականանալով բեմը բարձրանալուց անդադար ել և էջ էր անում բեմից. իջնում էր բեմից, կրկին բարձրանում, կարծես թէ եկեղեցին զօսատեղի կամ հրապարակ լինէր, ուր ամեն մէկը իրաւունք ունի անց ու դարձ անելու: Սեւ այս կատարվում էր քահանաների, ամբողջ հոգևորական դասի և սրբազանի աչքի առաջը. ոչ մէկը հրգեորականներից, մինչև անգամ սրբազանը վատահոլութիւն չունեցան պարտնին բեմից իջեցնելու . . . :

* *

Թիֆլիսում գտնվում է այժմ Daily News լրագրի թղթակից պ. Մակդոնալդը: Խմբագրութիւնը ուղարկել էր նորան Տաճկ. Հայաստան տեղն ու տեղը ուսումնասիրելու «Հայկական խնդիրը», որ ըստ երևոյթի վերջապէս պէտք է արժանանայ անգղիական պետական անձինքների ուշադրութեան և կառավարութեան զբաղուելու առարկայ դառնայ: Պ. Մակդոնալդը քանի մի ժամանակ Տաճկ. Հայաստանում անցկացնելուց յետոյ, ուր հաւանականապէս շուտով նորից կ'վերադառնայ, մեծ համակրութեամբ է վերաբերում դէպի մեր Հայրենակիցները և մի լաւագոյն վիճակ գուշակում նոցա մօտակայ ապագայում:

* *

ՀԱՅՈՒՆԵԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ 1883 թ. ՄԱՐՏԻ 13 ԵՒ ԱՊՐԷԼԻ 3-Ի ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ՕՐԱԳԻՐՆԵՐԻՅ ՔԱՂՈՒԱԾՔ

Առաջին ընդհանուր ժողովը կայացաւ նախագահութեամբ Վրաստանի և Իմերէթի թէմի Առաջնորդ Սրբազան Արիստակէս Եպիսկոպոսի և ներկայութեամբ ընկերութեան 43 անդամների, իսկ երկրորդ ժողովը՝ Սրբազանի առաջարկութեամբ, նախագահութեամբ արժանապատիւ Յարութիւն աւագ քահանայ Սուզանաճեանի և ներկայութեամբ 40 անդամների: Սոյն երկրորդ ժողովը առաջինի շարունակութիւնն էր:

Ընկերութեան կանոնադրութեան 16 յօդուածի դէպքի և 29 յօդուածի զօրութեամբ վարչութիւնը ներկայացրեց ընդհանուր ժողովին ի քննութիւն և ի հաստատութիւն ընկերութեան գործունէութեան և ելեմտից անցեալ տարուայ հաշիւը և 1883 թ. նախահաշիւը:

Վարչութեան Ատենապետուհի՝ տ. սրբուհի Երեմեանը տալով ժողովին վարչութեան միամեայ գործունէութեան հաշիւը, ասաց որ կանոնադրութեան 16 յօդուածի ա. կէտի զօրութեամբ ընկերութեան հաստատութեան օրից (Մարտի 7, 1882 թ.) վարչութիւնը աշխատած է նորա դրամական միջոցները աւելացնելու և միայն մասնաւոր օժանդակութիւն է տուած զանազան դպրոցներին: Բայց վերջը՝ երբ ընկերութեան միջոցները բաւական աճեցին, վարչութիւնը առանձին խնդրագրով դիմեց Հանգուցեալ Վաթիկոսին, Հայցելով Նորին Օծութեան թոյլտուութիւն առնել ընկերութեան հսկողութեան ներքոյ Թիֆլիսի հայ օրիորդաց դպրոցներից մէկը այն պայմանաւ որ այդ դպրոցում գիտութեան հետ զուգընթաց մատակարարուէր կարուձեն և այլ տնային պիտանի գիտելիքներ: Վարչութեան այս փափագը՝ տեղույս Սրբազան Առաջնորդի օրհնութեամբ և օժանդակութեամբ, կատարուելու վրայ է, որովհետեւ Սուրբ Նշան եկեղեցւոյ ծխականների և ժամաւորների մէջ արդէն միտք է ծագել իրանց եկեղեցւոյ կից մի այդպիսի դպրոց ունենալ, որ վարչութիւնը օր առաջ կաշխատէ առնել իւր հսկողութեան ներքոյ, տալով նորան կարեւոր օժանդակութիւն:

Անցեալ 1882 թ. ելեմտից հաշիւը՝ կարգալուց յետոյ, ժողովը միաձայն հաւանութեամբ հաստատեց: Հաստատեց նաեւ նախահաշուի մուտքը որ հաշուած էր 3082 ռ. այսինքն՝ 500 ռ. ընկերութեան մշտական անդամներից, 822 ռ. տարեկան անդամներից, 1500 ռ. պարահանդէսներից և այլն, 150 ռ. այլ և այլ նուիրաբերութիւններից և 110 ռ. ընկերութեան գումարի տոկոսից: Նախահաշուի մէջ որոշած ծախսերից ժողովը հաստատեց՝ 2000 ռ. Սուրբ Նշան եկեղեցւոյ կից բացուելիք դպրոցի ապահովութեան համար, 200 ռ. այլ և այլ հայ դպրոցներին միանուագ օժանդակութեան համար, դիւանական և մանր ծախսերի համար 140 ռ., ընդամենը՝ 1883 թ. համար հաստատուեցաւ 42340 ռ. ծախսը: Նախահաշուի մէջ որոշուած 500 ռ. որ նշանակուած էր Ս. Պետրբուրգում մանկավարժութիւն կամ բժշկականութիւն ուսանել ցանկացող մի որդեգրուհու պահպանութեան համար, մի տարի ևս յետաձգուեցաւ. բացի սորանից ընդհանուր ժողովը չհամակրեց որդեգրուհու բժշկականութիւն ուսանելու գաղափարին:

Ընդհանուր ժողովը՝ վարչութեան առաջարկութեամբ, որոշեց ընկերութեան աւելորդ 2000 ռ. գումարից հիմնադրամ կազմել, գնելով պետական արժէթղթեր. նոյնպէս հաստատեց ի գործադրութիւն Սուրբ Նշան եկեղեցւոյ կից դպրոցի համար վարչութեան մըշակած թէ առարկաների և թէ ձեռագործի ծրագիրը:

*

*

*

ՀԱՅՈՒՋԵԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԵԼԵԻՄՏԻՅ ՀԱՇԻԻ

Սկսեալ Մարտի 7-ից 1882 թ. ց13-ն Մարտի 1882 թ.

Տարի ամիս և ամսաթիւ	Մ Ո Ւ Տ Ք	Ա ռ ա ն ձ ի ն		Ը ն դ ա մ ե ն ը	
		Ռուբլի	Կոպ.	Ռուբլի	Կոպ.
1882 տ.	ա) ՆՈՒԻՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ				
Մայիս	տ. Էքիզլերից, անդամակցական վճարից աւելին	19			
	Այլ և այլ անձինքներից նույնպէս	4			
	տ. Երիցեանի ծախած գրքերից	2			
	պ. Յովհաննէս Օնանեանից	100			
	Բազազների Համայնքից	50			
1882 տ. Յունվար. 1882 տ. Սեպտեմբեր	Ուսանողների օժանդակող ընկերութիւնից (խախտուելուց յետոյ)	65			
	Հանգուցեալ տիկին Եղիազարեանից Ներքին փոխ. տոմսակ	100		340	
	բ) ԱՆԴԱՄԱԿՑԱԿԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐ տարեկան (137 անգամ	822			
	Մշտական (13 անգ.)	1300		2122	
Ապրիլ	դ) ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԻՅ, ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍՆԵՐԻՅ և այլն	824	80		
Օգոստոս 1883 տ. Յունվար	Կօջօրի պարահանդէսից	188	14		
	Թիֆլիսի ժողովարանում պարահանդէսից վիճակաւաղով	2018		3030	94
Փետրվար.	դ) ՏՈԿՈՍԻՔ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐԻՅ	61	25	61	25
	Բոլոր մուտքը Հինգ Հազար Հինգ Հարիւր յիսուն և չորս ո. 19 կ.	5554	19		
	Բացի սորանից ընկերութիւնը ունի վիճակաւաղից մնացած զանազան իրեր և երեք Հատ Օսմանեան արծաթեայ դրամ:				

Տարի ամիս և ամսաթիվ	ԾԱԽՈՒՑ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ	Ստորագրողաց ազգանունները	Առանձին		Ընդամենը	
			Ռուբլի	Կոպ.	Ռուբլի	Կոպ.
1882 տ.	ա) Դիւանական					
Մարտ	Կանոնադրութեան 5 օր. արտագրելու համար	Բեռնենկո	5	—		
	Սրբազրութեան համար	Մելիք-Աղամ.	4	—		
5	Լրագրելու լալտարարութիւններ	Լրագր. գրաս.	2	—		
15	Կանոնադրութեան տպելու, թղթի և կազմելավարձ	Մարտիրոս.	51	70		
17	Յայտարարութեան և օրագրերի տպելու վարձ	Վարդանեան.	3	15		
22	Ընկերութեան կնիք և քիմիական թանաքի	Մատրոսովիչ.	18	—		
23	Բրիտտոլեան թուղթ 25 թերթ	Իզմիրովի.	3	75		
Ապրիլ	23 Պապկա, պորտֆել, գրքեր (քարտուղարի համար)	Տէր-Ասատր.	4	40		
	23 Ծրարներ	Տէր-Ասատր.	3	—		
26	100 Հատ վկայագիր և յայտարարութեան տպելավարձ և թուղթ	Վարդանեան	6	85		
Սեպտեմ.	23 Կոթորի պարահանգէսի համար Ա. ֆիշ. և տոմսակ	Վարդանեան	12	50		
Նոյեմբեր	12 Դրամ առաքելու վարձ	Փոստ. անդ.	—	27		
Դեկտեմբ.	28 Յրուիչ ծառային 2 ամսուայ վարձ	տ. Երիցեանի	10	—		
1883 թ.						
Փետրվար.	9 Հեռագրի համար	Հեռ. անդ.	1	10		
	18 Յայտարարութեան և Անդամակցութեան անուանք ցուցակի տպելավարձ թղթով	Վարդանեան.	17	—	142	72
	բ) Ընկերութեան ժողովարանի համար արած ծախքեր՝ զանազան անձանց ձեռամբ առանց արդարաց.					
	Ա. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԱՅԻ Համար 10 գիւժին աթոռներ քրէհելու վարձ	տ. Երիցեանի	8	—		
	Մշակներին		2	—		
	Կանոնադրութեան արտագրելուն		6	50		
	Արկղների բերելուն	տ. Խոսրովեան	1	50		
	Ծառային Հրաւիրութիւններ ցրուելու համար	տ. Սեւանզուլ.	3	20	23	20
Մայիս	Բ) Ընդհանուր ժողովի համար աթոռների քրէհ. ծառաներին	տ. Երիցեանի	7	80		
	Հրաւիրութիւն (ցրուելուն) մարտին		2	80		
	Դալիան, ուսումն. աղախ.		4	20		
	Յրուիչին	տ. Խոսրովեան	3	—	19	80
	Ընդամենը ծախք - 42 ռ. 20 կ					
գ) Նուիրատութիւնք յօգուտ ուսումնարանների և ալլոց Ուսուցչական ժողովին			100			
	Հաւաքարու ծխական ուսումնարանին		50			
	Զրկիներեանց ուսումնարանին		50			
	Կարսու ուսումնարանին		25	—	225	
դ) Դերբովի և ստրախովի հարկ տոմսակներ գնելու և պահեստ տալու համար			5	75	5	75
	Ընդամենը ծախք՝ չորս հարիւր տասն հինգ ռ. 67 կ.				415	67
ե) Գնուած է տոմսակներ՝ 1) Արեւելեան փոխառ.			1058	10		
	2) Երկր. ցամաք. քան.		88	31		
	3) Երկր. 2 Արեւել. փոխ.		176	30	1322	71
զ) Կալ մի տոմսակ առւտ. բանկում ի պահեստ տուած.			100	—	100	
է) Ընթացիկ հաշուով նոյն բանկում			3691	39	3691	39
ը) Գանձապահի մօտ գտնուում է Երաւարդի վճար.			24	42	24	42
	Բոլոր արժէտոմսերով, ընթացիկ հաշուով և Երաւարդի ձեռն գանձարանում կալ				5138	52
	Ընդամենը ծախքի հետ հաշուեկշիռ				5554	19

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

1883. ապրիլ 16, Վաղարշապատ.

Պ. խմբագիր

Ձեր թերթի 4/0 թուում հրատարակուած էր մի յօդուած վերաբերութեամբ Ալաշկերտում բաց արած Հայոց Միաց. Ընկերութեանց Վարժարանին:

«Մշակ»-ի № 56 պ. Հայկակ մասամբ պատասխանելով այդ յօդուածին յայտնում էր միանգամայն թէ Ընկերութեանց տնօրէն—խորհուրդը, զրդուած այդ գրուածից պատրաստում է մի տեղեկաւոր:

Մենք ամենայն հետաքրքրութեամբ ցարդ սպասեցինք տեսնել այդ պաշտօնական գրութիւնը, սրով պիտի կարողանայինք ընդարձակ տեղեկութիւններ քաղել և լաւապէս ծանօթանալ թէ Վարժարանին և թէ Ընկերութեան գործառնութեանց հետ:

Սակայն տեղեկագրի այսքան երկար յապաղումը մեզ ստիպեց հրապարակաւ փութացումն խնդրել յարգելի տնօրէն—խորհրդէն:

Ս.

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՎԱՆԻՑ

8 Մարտի 1883 թ.

Պ. խմբագիր

Վստահ լինելով թէ դուք պատրաստ էք բարեգործական լուրեր տալ ձեր հանրաժառանգ (?) թերթին ընթերցողաց, կը խնդրեմք որ բարեհաճիք հրատարակել հետեւալ մի քանի տեղեկութիւններ տեղոյս Խնամատար Ընկերութեան վրայ:

Այս Ընկերութիւնը հաստատուած է 1878, 13 յուլիսի: Խնամատարը երկու ու կէս տարիէ 'ի վեր հիմնած ունի մի որբանոց, որ այլ և այլ ստիպողական հանգամանաց ներքեւ քանիմ անգամ քաղաքէս մի ժամ հեռի կարմրաւոր վանքը և անտի այսր տեղափոխուելէ զինի հաստատուած է վերջապէս չ'Այգեհատան, Խաչի փողոց ըստուած թաղը, անցեալ նոյեմբեր ամսէն 'ի վեր:

Որբանոցի սանունք թուով 16, 1882, նոյեմբերի 21-ի կերակին հրապարակաւ քննուեցան Հայկազեան վարժարանի մէջ ուր կը նախագահէր Առաջնորդական Գեր. Փոխանորդ Մեհրաբ. Մ. վ. եւ շուրջն ունենալով ուսումն. խորհրդոյ մեծայարգ անդամներն, և ուրիշ պատուաւոր աղագայինք: Նաև 3 օր վերջ որբանոցիս բարերար Պ. Կամսարական, մի խումբ ուսեալ անձանց հետ որբանոցիս յայց գալով, քննեց

տաները յատկապէս մի քանի առարկայից մէջ, և մրցանակներ բաշխեց:

Գալով քննութեան արդիւնքին՝ եթէ տեղափոխութեանց և նմանօրինակ ուրիշ պատճառներու համար դասախօսութիւնք ընդհատուած չը լինէին յաճախ, անշուշտ աւելի գոհացուցիչ պիտի լինէր այն ամէն կարգի աղագայնոց համար ևս, որք ոկոած են առաւել վստահ և առաւել համակրալից աջօք նալել որբանոցի վրայ, և այլ և այլ միջոցներով քաջալերել զայն:

Ա.—Դեկտեմբերի մէջ Փափաղեան հայրենասէր Տէր Մեհրաբ. Հօր առաջնորդութեամբ Քաղաքական Ժողովոյ պատուարժան անդամներէն սմանք վաճառականաց խանութներէն իրեղէններ հանգանակեցին, և դերձակ արհեստաւորք սանուց արտաքին զգեստեղէններն ձրի կարեցին:

Բ.—Յմենապատիւ ո. հայրիկ որ արդէն շրջաբերականաւ մը յորդորած էր Ժողովուրդը, թոշակաւոր աշակերտներ տալ որբանոցիս, բազմաթիւ պատուաւոր անձերէ ստորագրեալ հանրագրիմ վրայ՝ 'ի նպատ որբանոցիս ընդհանուր հանգանակութեան հրաւէր կարգացող մի նոր շրջաբերական ուղղեց առ եկեղեցիս, և արդէն Արարուց, Նորաշէնու և Յանկոյս ձորոյ եկեղեցեաց մէջ հանգանակութիւնք կատարուած են:

Գ. որբանոցի սանուց յատուկ ճաշ տուին իրանց տուներու մէջ 1. արժանաչելատակ Վսեմ. Սահակ Պէյի որդի աղնուախոհ Վարդան Էփէնտին, որ այսօր իւր աշխատութիւններով Խնամատարի գլխաւոր սիրենէն մին է: 2. Փանոս Էփ. Կոսպարեան, որ իսկզբանէ և այսր իւր զորոգութիւններով որբանոցի մէկ գլխաւոր խաբիսին է: 3. Սարգիս Էփ. Աջեմեան: 4. Նալբանդեան Մեծ. և Ս. եղբարք. և 5. Շաքարեան Մեծ. Յ. Փ. և Կ. եղբարք:

Դ. Տիգրան Էփ. Ամիրճանեան, թիւրքերէն և ֆրանսերէն, Մանուէլ Էփ. Մերախորեան թուաբանութիւն, Սահակ Էփ. Փէհրիզեան (ձայնագրագէտ) եկեղեցական երաժշտութիւն, և Պօղոս Էփ. Նաթանեան՝ Աղագային երաժշտութիւն ձրիապէս կը դասախօսեն: Մեծ պ. Գէորգ Շերէնց ևս վերջերս ոկոած է իւր զիտցած երգեր ձրիապէս ուսուցանել:

Որբանոցիս մէջ կաւանդուին այսօր հայերէն, կրօն, բարոյագիտութիւն, աղագային և ընդհանուր պատմութիւնք, ֆրանսերէն, թիւրքերէն, աշխարհագրութիւն, թուաբանութիւն, բնագիտութիւն, բնական պատմութիւն, զծագրութիւն, մարմնամարզ, աղագային և եկեղեցական երաժշտութիւնք, և գեղագրութիւն:

Որբանոցս իւր յայտագրին համեմատ ունի նախակըրթարան և ուսումնարան քառամեայ շրջաններով և բաց 'ի բուն սաներէն նոցա մէջ կուսանին հափ 16 թոշակաւոր աշակերտներ:

Հոս կը գնեմք որբանոցիս քառամեայ հաշուեցոյցը:

Ք Ա Ռ Ա Մ Ս Ե Ա Յ Հ Ա Շ Ո Ւ Ե Յ Ո Յ Յ

Որբանոցի Խնամատար Ընկերութեան

1882—Նոյեմբեր 1—1883 Փետրուար 28

Մ Ո Ւ Տ Ք

Ե Լ Ք

մէջիտ 20) զր.		մէջիտ	»	
280	Նախորդ Դ. շրջանի ապառիկ բաժնորդագներից	412	75	Դպրոց. ծախք (թուղթ, մեկան, գրեան ևն.)
1105	Ներկայ Ե. շրջ. բաժնորդագներից հաւաքեալ	330	»	Երկու թոշակաւոր պաշտօնէից վարձք
804	Մասնաւոր նուէրներ	648	»	Վարձեալ տան միամեայ կանխիկ վճարք
1500	Շուկայի մէջ հանգանակեալ իրեղինաց արժէք	2400	»	Զգեստեղէն
996	Արարուց եկեղեցիէն հանգանակեալ	411	50	Ուտեստ (նպարեղէն, խոհանոցի անօթք և այլն բացի հացէ)
131	» եկեղեցւոյ հանգանակութեան ապառիկ	167	»	Լուսաւորութեան և վառելիքի ծախք
417	Նորաշէնու եկեղեցիէն հանգանակեալ	748	75	Նոյեմբ. առաջ եղած ծախուց հաշուին անցած
50	» եկեղեցւոյ հանգանակութեան ապառիկ			
163	Յայնկոյս-ձորոյ եկեղեցւոյ հանգանակութիւն	5118		
485	Թոշակաւորաց եռամսեայ վճարք (որմէ 165 զ. ապառիկ է)	367		Պատրաստ դրամ
		346		Ապառիկ
5831		5831		

Տեսուչ որբանոցի Խ. Ընկերութեան

Համբարձման Երաժշտ.

«Ներքին գործոց նախարարութեան կողմէ յԱզգ. պատ-
րիարքարան ղրկուած ծանուցագիր մը, գրուած է «Մասիսը»,
կը յայտնէ թէ Սեբաստիոյ կուսակալութեան կողմէ տրուած
տեղեկութեան նայելով, Շապին Գարահիտարի հայոց վար-
ժարանաց մէջ զնա առաւել քան ի սովորեալ պարտէսաւոր
քերականներէն նոր երգարան մը կ'ընդունուին, և
կ'ընդունուին որ պատրիարքարանին հարկ եղած քննութիւնը
կատարելով, բաւական տալ զանոնք:»

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

Կ. Պօլս, 9 ապրիլ 1883

Ազգային երեսփոխանական ժողովն, սիրաւ կաթողի-
կոսական խնդրովն ղրկողի: Տախաւին նախապատրաստական
վեճաբանութիւնք են որ տեղի կ'ունենան, որք ընականա-
պէս խնդիրն նկատելու տեսակէտներու տարբերութենէն
բաւական պիտի երկարին, վասն զի դեռ որոշած անգամ
չեն թէ պայմանական պիտի ըլլայ այդ ընտրութիւն, պէտք
է նախապէս վեճարանին կացութեան խելամուտ ըլլալ թէ
կատարել զայն պարզապէս, և ինչպէս որ Սահմանադրու-
թիւնը կը տրամադրէ: Բան մը կ'աչ սակայն որ մեր երես-
փոխանք ընդհանրապէս անտես առնել կ'երեւան, այն է
ընտրութիւն անձին ունեցած մեծ կարեւորութիւնը այդ խըն-
դրոյն մէջ: Ամենայն ինչ այդ ընտրութեան մէջն է, վասն
նի հայրապետութեան կոչուելիք անձին խոհականութենէն,

անկեղծութենէն և իր վարկովն ոտանայիք հեղինակու-
թենէն միայն կախումն ունի ամենակնկալեաց իրականաւ:
Ըստ մեզ քանի որ երկրորդական գիծի վրայ կը մնայ այդ
անձնաւորութեան նշանակութիւնը, ամեն պղատոնական իդ-
ձերու արտայայտութիւն, ամեն յանձնախումբերու անուա-
նում, լիազօր ըլլան թէ ոչ, սնտի, չըսենք ծաղրական ճի-
գեր են, նկատելով մեր դրութիւնն իբրեւ ազգ և իբրեւ կազ-
մակերպեալ մէկ ժողովուրդ: Այն ժողովն, այն ազգային
մարմինն, այն հրապարակախօսն իր գործնական ըլլալը կ'ա-
պացուցանէ այս խնդրոյ մէջ, երբ պարզապէս կ'զբաղի կա-
թողիկոսութեան թեկնածուներուն զատ զատ ունեցած ար-
ժանիքն քննութեան առնելով, առանց կասկածելի նկա-
տողութեամբ: Այս անուշառ քննութիւնը պէտք չէ սա-
կայն որ կատարուի այնպիսի ձևով մը որ ամեն մէկի ընտ-
րելի ցուցնցածը մի աչ և առաւելութիւն ոտանայ այլոց
ցոյց տուած ընտրելիներու վատահամբաւելովն: Մեզի հայ-
րապետ մը պէտք է որ բացարձակ արժանիք ունենայ, ոչ
թէ բաղդատական:

Ի՞նչ է պատճառը որ ամբողջ ազգն կ'ընէ այսօր թէ
ոչ Մատթէոս Ա. և ոչ Գէորգ Գ. կաթողիկոսներն իրեն
անկնկալեաց լիովին համապատասխանեցին: Նւ սակայն այս
երկու հայրապետք ուրոյն ուրոյն իրենց բարեմասնութիւն-
ներն ունէին, երկուքն ալ հոգւով չափ նուիրուած էին իրենց
ազգին հական շահերուն և եկեղեցւոյն: Պատճառն այն է
որ թէ մին և թէ միւր իրենց գործունէութեան աստի-
ճանն առիթ չէին ունեցեր կանխապէս ցոյց տալու, որով
հատարակութիւնն սպասեց անոնցմէ ինչ որ անոնք ընդու-
նակ չէին տալու: Ժողովուրդն առանց անկարելին սպասե-
լու էջմիածնայ կաթողիկոսէն, կ'զգայ սակայն թէ այն զիր-
քը ունեցող քահանայապետ մը ազգին և եկեղեցւոյ շահուց
նկատմամբ քիչ մը աւելին կարող է ընել քան ինչ որ ըրին
վերոյիշեալ երջանկայիշատակ կաթողիկոսները: Որպէս զի ա-
ւելին պահանջող ըլլալու իրաւունք ունենանք մէկ կաթո-

դիկոսէ, պէտք է որ նա այն ամենաբարձր դերքին չը հասած տարբեր ասպարէզներու և տարբեր առիթներու մէջ ցոյց տուած ըլլայ իր կարողութիւնն և հաստատամտութիւնն, պէտք է մէկ բառով որ կաթողիկոսական թեկնածուին անցեալը իր ապագային համար երաշխաւորէ: Այն ժամանակ միայն ազգը կրնայ ապահով մնալ անոր գործունէութեան եղանակի մասին և այն ժամանակ միայն իրաւունք կ'ստանայ չ'որհնելու անոր չեղատակը երբ պատահմամբ իր իրաւացի և իրականալի ակնկալութիւնք անոր ձեռքով չ'իրագործուին:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եպիսկոպոսական դասն, Հաճելի է մեզ հաստատել այդ, ունի այսօր իր մէջ մէկէն աւելի յարգանաց արժանի անձինք, շատերն ապագային համար մեծ յոյսեր կը տածեն մեզ, սակայն կարող եմք ըսել որ ոչ մէկը կը բովանդակէ իր վրայ այն անհրաժեշտ հանգամանքը որ վերը յիշեցինք, որքան մեր այժմեան պատրիարքն Ներսէս Վարժապետեան: Ժամանակի բերմունք ըսէք կամ առիթներու յարմարում, ճշմարիտն այն է որ ոչ ոք իր գործունէութիւնը, անձնութեան իրենք և իր անվերջ հոգին ընդհանուր աշխարհի ցոյց տալու բաղդն ունեցաւ որքան Ներսէսը, որ տագնապալից վայրկեաններու մէջ ոչ միայն ազգին վեճակն չ'ստանդեց և վարկն չ'ստորացուց անփոթ և կրաւորական դերքով մը, այլ և զմեզ դարաւոր մոռացութենէ մը ազատեց: Մեր ջատագովութիւնն այնքան կոյր և կողմնակալ չէ որ յանդգնինք մինչև անգամ ըսելու, որ առանց Ներսէսի բոլոր եղածներն չ'պիտի կատարուէին: Կարելի, Հաւանական իսկ է որ նոյն ժամուն եթէ ուրիշ պատրիարք մը ըլլար Կ. Պօլսի, նա ալ միևնոյն կերպով կը վարուէր, սակայն ենթադրելով անգամ որ բաղդն Ներսէսի ընձեռեց այդ փառքը, այսօր ունինք անձնաւորութիւն մը որ վստահ և գոհացուցիչ անցեալ մը ունի, որմէ կրնանք ակնկալել ինչ որ հնարաւոր է մեզ ընդունիլ ապագային:

Պէտք չունինք ընաւ երկարել, մեր փաստերն աւելի համոզիչ ընելու նպատակաւ, Ներսէսի թեկնածութիւնն ոչ առաջ դնելու և ոչ պաշտպանելու. պէտքը կայ: Դէպք Դ. Ի մահուան գոյժն երբ իմացուեցաւ, բոլոր Հայու բերաններն Ներսէս վեցերորդի անունը հնչեցին, իբր ընական և կանխապէս որոշուած յաջորդութիւն մը, և չեմք կարծեր որ այսօր մէկը կարողանայ ասոր հակառակը պնդել առանց ինքզինքին վրայ ամեն տեսակ իրաւացի յարձակումներ հրաւիրելու: Սակայն սմանք—խորամանկութեամբ թէ միամտութեամբ—խոստովանելով հանգերձ թէ այսօր Լուսաւորչայ Աթոռը Ներսէսէ աւելի ոչ ոք բազմելու աւելի արժանի է, նախապատիւ և ազգին մեծագոյն մասին աւելի շահաւոր կը համարին անոր Կ. Պօլսոյ պատրիարք մնալը, առաւելելով թէ նա միայն կարող է աւարտել Պէրլինի մէջ սկսուած դրոժը Թուրքիաբնակ Հայոց նկատմամբ, կամ աւելի համեստօրէն խօսելով, Ներսէսը միայն այս մասին իր ստացած հեղինակութեամբը, կրկին մղում մը կրնայ տալ բարեփոքման գործին, կամ գոնէ խնդիրը միշտ արժարժուած վեճակի մէջ պահել:

Առաւելութիւնը որքան առ երևոյթս Հաւանեցուցիչ երևայ՝ ըստ մեզ ընաւ իրաւացի չէ եթէ այժմու հանգամանքները նկատողութեան առնենք: Կար ժամանակ մը որ Ներսէս պատրիարք կը գործէր աղատօրէն ինչպէս կը թելադրուէր իւր սրտէն և հոգիէն և շրջապատուած էր այնպիսի անձերէ որք առանց թաքուն խորհրդի թե ու թեկունքէն իրեն, մինչդեռ այժմ, իր վերահաստատուելէն՝ ի վեր, վարչական մարմինն տարբեր տարբերէ բաղկացած է, որ թոյլ չը տար անոր ըստ կամաց շարժիլ և Սահմանադրութիւնն,

այդ երկուայրի սուրն ի ձեռին, կ'ստիպէ զպատրիարքն որ գայ նա ալ վախուի թուրքին նոր գծած շրջանակին մէջ: Միւս կողմէն Ներսէս պատրիարքն յաւանալս այն աստիճան բարձրագոյն շնորհներով ողողուեցաւ, որ իւր ամեն մէկ խօսքն ու գործը այլ ևս չեն կարող նախկին վստահութիւնն ամանցել ժողովրդեան վրայ: Ձրի մի անգամք է ազգասէր Ներսէսին, կասկածելն անգամ որ անձ մը, որքան բարձր դերք ալ ունենայ, կարենայ կաշկանդել զայն որ և է միջոցով, կարենայ շարժել տալ զայն իր արժանապատուութեան, իր կոյմանը և ազգին շահերուն հակառակ. նա այժմ անտարակոյս կը փնտռէ իւր նախկին աղքատիկ տունը ուսկից դուրս եկաւ այնքան գովելի և ազգօգուտ գաղափարներ, ուր տեղ առաջին անգամ լսուեցաւ ճնշեալ ժողովրդեան մը առաջին ազգու ճիշդ որ մարդկային բնական իրաւունքներէն ինքն ալ իր բաժինը կ'ուզէր: Բայց ժողովուրդք, մանաւանդ մեզ նման տկար ժողովուրդ մը, կասկածոտ կ'ըլլայ ընդթեամբ, և նոյնչափ դիւրութեամբ և առանց հակառակ պատճառի իր վստահութիւնը կը վերցնէ մէկու մը վրայէն որքան շուտով յանձնէր էր իր բաղդը անոր: Տեղը չէ հոս քննելու թէ այժմեայ վարչութեան թրքական քաղաքականութիւնը ինչ կը վերապահէ մեզ—անշուշտ ոչ լաւ բան մը եթէ ճնշումներու օր քան դուր բաղմապատկութենէն դատելու ըլլանք—սակայն այսօրուան օրս այդ քաղաքականութիւնն է տիրապետող և Ներսէսը կամ պէտք է կատարելապէս անոր հետեւի և կամ հակառակ Սուլթանի կամաց հրաժարի կրկին պատրիարքութենէ: Առաջին պարագայն մէջ իր ստացած ժողովրդականութիւնն է որ պիտի կորսնցունէ, իսկ երկրորդին մէջ կնճաւիւր կացութիւն մը պիտի երևան հանէ, ուր մէկ կողմէ անդիմադրելի և բռնաւոր կամք մը, միւս կողմէն ազգի մը դարաւոր իրաւունքներն դէմ առ դէմ պիտի դան: Ինչ որ ալ ըլլայ, այժմ այնպիսի կացութիւն մը ստեղծուած է, որ Ներսէսի Կ. Պօլսի մնալն կամ չը մնալն չը կրնար առաջուան պէս անհրաժեշտ ըլլալ բարենորոգման խնդրոյն նկատմամբ:

Ներսէսն եթէ այնքան ժողովրդականութիւն ունեցաւ մեր մէջ, պատճառն այն էր որ նա բացարձակապէս կը մաքաւէր տիրապետող զեղծմանց դէմ: Առ այժմ նա չէ կարող նոյն վստահ ճամբուն մէջ քալել, վասն զի կաշկանդուած է վարչութենէն որու հետ համաձայնութեամբ պարտաւորած է գործել, հետեւեալը այն առաւելութիւնն որ կրնեն ունենք Կ. Պօլսոյ մէջ անոր ներկայութիւնը անհրաժեշտ ցոյց տալու համար, այդ առաւելութիւնն արժողութիւն չունի ամենեւին, և բնաւ պատճառ մը չէ որ չը յանձնենք Հայրապետութեան գաւաղանը այնպիսի անձի մը որու անցեալը կատարելապէս կ'երաշխաւորէ անոր ապագային: Այսուհետեւ մեզ համար դիւրին է մեր բաղձանաց յարմար պատրիարք մը գտնալը, քանի որ Կ. Պօլսոյ պատրիարքութիւնը ց կ'ե ա ն ո պաշտօն մը չէ:

Ներսէսն արդէն ճանապարհը գծած է եկող պատրիարքներուն: Նա որ ազգին շահուն ճշմարտապէս փափագող է ծառայել, նա որ կուզէ երկարատեւ պահել իր պաշտօնը, նա որ ժողովրդականութիւն շահիլ կը բաղձայ, ուրիշ բան չ'ունի ընելու եթէ ոչ կէտ առ կէտ հետեւել այն քաղաքականութեան որու հետեւեցաւ Ներսէս պատրիարքն մինչև այս տարուան սկիզբը:

Խ Ն Գ Ի Ր

ԱՅՎԱԶԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԵԱՆ

Պարոն Աբրահամ Այվազեանի ձեռքով էջմիածին բերուած երեսացոց ծնողներէց շատերը հետեւեալ բողոքագիրն են մատուցել Ս. Ներսէս Պատրիարքին:

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր, Նախագահ Ազգային Կենդանական Վարչութեան:

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր. Ստորագրեալքս, ծնողք էջմիածին տարուած տղայոց, ցաւելով ստուգած ենք որ քաղաքական ժողովը Պ. Ա. Այվազեանի խնդրոյն առթիւ ներքին գործոց նախարարութեան գրած թէղթերէն ի պատասխանի տեղեկագրած է թէ չիշեալ պարոնը ծնողաց հաճութեամբ տարած է մանուկներն, թէ Վեհ. Կաթողիկոսի մահը պատճառ եղած է անոնց մի մասին չընդունուելուն, թէ մերժուողք ողջամբ վերադարձած են, թէ ծնողներէն և պաշտպաններէն ոչ ոք դանդաղած է և թէ հետեւեալքս խնդիրը փախուած է:

Ստորագրեալքս կատարեալ հաւատ ունիմք որ կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնը նկատողութեան առնելով այդ անշուք խաբէութեան խնդիրն, փափաքած է բաւականացնել արդարութեան պահանջն, հասարակութեան կարծիքն և զրկեալներն. վերջինքս, տեսնելով մանաւանդ Ձեր Սրբաշնորհութեան բարձր հրամանաց համեմատ Պատ. Առաքմանական Խորհրդոյն անմիջապէս սոյն խնդրով զբաղին, և նորա մատուցած տեղեկագրին եզրակացութիւններն ընթերցելով հաստատապէս համոզուած էինք թէ Քաղաքական ժողովն այդ հիման վրայ կառավարութեան պատժական ատենին պիտի յանձնէր գործը, որով պետական դատարանաց ուղղակի դիմելու հարկ չէինք զգացած:

Ներկայ պարագայիս մէջ կառավարութիւնը ընտանապէս վաւերական աղբիւրէ տեղեկութիւն առնելու համար դիմած է Ազգային Պատրիարքարանին. իսկ Քաղաքական ժողովն, փոխանակ չենլու Առաքմանական Խորհրդոյ 4 Յունիս 1883 թուակիր տեղեկագրին, որ պաշտօնական քննութեան մ' արդիւնք էր, նախարարական գրութեան տուած է այնպիսի պատասխան մը, որ բացարձակ հակասութիւն է չիշեալ տեղեկագրին, նոյնպէս և իրականութեան, և այնպէս իմն կը ներկայացնէ Պ. Այվազեանի ընթացքն իւր թէ նա խաբէութիւն մը գործած չլլար, մեր որդիներն իւր վատ շահուն գործիք ընելով իւր մուրացիկ շրջեցուցած չլլար, և միով բանիւ՝ կատարած չլլար այն բոլոր ծանր և աններելի յանցանքներն, զորս մի առ մի թուած է Պատ. Առաքմանական Խորհրդոյ անաչառ պաշտօնագիրն:

Ստորագրեալքս չենք կրնար ըմբռնել թէ ակններե իրողութեանց առջեւ Քաղաքական ժողովն բնչպէս յանձն առեր է այդպիսի պատասխան մը տալ, որ անկողմնակալութեան և մեծ անկեղծութեան ապացոյց մը չը թուիլ լինիլ:

Աւստի ներկայ գրութեամբ կը բողոքենք հանդիսապէս Քաղաքական ժողովոյ կողմէն տրուած անարդարանալի պատասխանին դէմ, խնդրելով միանգամայն Ձեր Սրբաշնորհութեան հզօր հրաճութիւնն, որպէս զի անպատիւ մնա-

լով Պ. Այվազեան, արդարութեան դէմ զեղծում մը գործուած չլլայ:

Վստահ լինելով, ուրեմն, Ամենապատիւ Սրբազան Հայր, թէ օրինաց արդար խստութիւններն ի գործ պիտի դրուին կրթական խաբէագիրն դէմ, և մատուցանելով մեր ամենախորին ակնածութիւնքն:

Մնամք Ձեր Բարձր Սրբաշնորհութեան

Խոնարհ Ծառայք Տ. Գ. Սեւեան, Գ. Բէյնիշեան, Ս. Հէֆեան, Ս. Էլիէշեան, Յ. Փրէնիշեան, Հ. Պ. Ճիլիշեան, Յ. Զաքարեան, Աննա Ելիշեան, Ռոբէն Ապրիւս:

Կ. Պօլիս 8/20 Մարտ 1883.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Standard լրագիրը խօսելով Լիբանանի մասին, յայտնում է, որ բոլորովին չէ կարող հասկանալ Փրանսիայի բռնած դիրքը այդ հարցի նկատմամբ: Եթէ Փրանսիան ուզում է առաջնակարգ դեր խաղալ Ասորեստանում նա պէտք է նպատակ Բուստէմ փաշայի նշանակելուն, որ այնպիսի յաջողութեամբ երկար տարիներ խաղաղութիւն պահպանեց երկրի մէջ: Բացի այս Ասորեստանը այնքան մերձ է Կիպրոսին և Հայաստանին որ Ռուստոտանը և Անգլիան անտարբեր աչքով չ'են կարող նայիլ գործերի բարդութիւնն, որ կարող է տեղի ունենալ այնտեղ:

Politische Correspondenz լրագրի ասելով լօրդ Գրէյվիլի երեւ թէ մտադիր է մի տարով չետաձգել այն համաձայնութիւնը որ տեղի պէտք է ունենար եւրոպական պետութեանց մէջ Նգիպտոսի վերաբերութեամբ: Այդ ժամանակամիջոցից Անգլիան օգուտ կ'ընէ իւր իշխանութիւնը աւելի հաստատ ամրացնելու Նգիպտոսում: Ասում են որ Սէյտ Զէմի կաբինէտի այս մտադրութիւնը շատ վատ տպաւորութիւն է գործել Փրանսիայի կառավարչական շրջաններում:

Արաբական Զեման (ժամանակ) լրագիրը հաղորդում է որ Լիբանանու աղգաբնակալութիւնը մի խնդիր է մատուցել տեղութեան որ ընդհանուր նահանգապետի պաշտօնը մի հայի յանձնուի:

Փ Է Լ Ի Է Տ Օ Ն

ՄԻ ՔԱՆԻ ՄՏԱԾՄՈՒՆՔՆԵՐ

(Նուէր շամախեցիներին)

Ո՛վ որ Շամախոյ Հետ ծանօթութիւն ունի, նա մանաւանդ կապուած է մի որոշ բարոյական կամ բնական առնչութեան կապով, չհարձեմ, որ «Մեղուի» № 22-ում տպուած աւետարեւր լուրը բարե գուշակութեան նշան չը լինի: Բարե եմ ասում, որովհետեւ կարելի է հաստատապէս ասել, որ այդ հրաշագեղ բայց դժբաղդ քաղաքի մէջ վերջապէս կրթութեան գործը այնպիսի ցանկալի դերը կարող է ոտանալ, որ բոլորովին համապատշաճ է նորա առանձին խորհրդաւոր կոչման:

Ազգիս մէջ ամեն տեղ կրթութեան գործը ներքին և արտաքին բարեկարգութեան պահանջ ունի. բայց չը կարծեմ, որ ռուսահայոց մէջ միտքեցե տեղ հայի համար այդ ծանրալիւ հարցը այնպիսի շուտափոյթ և համապատշաճ պատասխանի ստիպողական կարեք ունենայ, ինչպէս որ Շամախին ունի:

Շամախոյ մէջ կրթութեան գործը հասարակութեան խնամքին և ուշադրութեան առարկայ պիտի լինէր:

Ազգի այս սեպուհ պարտաւորութեան առաջ մինչև անգամ երկրորդական տեղ պիտի բռնէր Ս. Էջմիածնի Գեորգեան ճեմարանի իրաւունքը.— Շամախոյ պահանջը օրուայ, ըստ անխուսափելի պահանջ է, որ որքան շուտով կատարուի, այնքան մեծ օգուտ ունի: Շամախոյ կրթութեան գործը հայի համար ոչ միայն մատաղ սերունդին ընդհանուր բարեք պատրաստելու գործ է, և մեր բարոյական-մտաւոր վերածնութեան ձգտում.— այլ և սորա հետ միասին ազգի պատուաճանաչութեան և պարտաճանաչութեան խնդիր է: Այստեղ բոլոր հայերը հաւաքական ոյժով պիտի միանան մտաւոր-բարոյական զինքերի միջնորդութեամբ մաքառելու այն թշնամական տարրերի դէմ, որ մի մեծ գայթակղութիւն դրած է տգէտ ուսման առաջ և ձգտում է խախտել մեր հաստատութիւնը նոյն իսկ նորա հիմքերը:

Բայց որովհետեւ այս գործի, այս պայքարի վախճանը առաւել մօտիկ է շամախեցիներին և յաջողութեան սկիզբը կախուած է նոցա նախաձեռնութիւնից, այդ պատճառով մեզ մնում է անկեղծ ուրախութեամբ ողջունել մեր բարեկամներին, որ վերջապէս նոքա համոզութեամբ առաջն առնելու այն խոշորոտներին, որ հակառակուող կուսակցութիւնների անունով Շամախու կրթական գործի յաջողութեան և արդիւնաւորութեան առաջ արգելք էր դնում:

Այն Շամախին իւր աշխատանք անկեղծ վիճակով անկաշք է բաւարարութիւն տալ կրթական գործի ստիպողական պահանջներին, որ ինչպէս ասինք իրանց բացառական չափութիւններով մի առաւել հարուստ և վաճառաշահ քաղաքի ուժերից անգամ բարձր է: Բայց ինչքան ևս այսօրուայ շամախեցիք տկար լինէին այդ գործին կարեւորութեան համապատշաճ գարգացումն և ծաւալ տալու, այն

սու ամենայնիւ նոքա այնքան կարողութիւն ունէին, որ դորա սկզբնաւորութիւնը այդքան չուշանար:

Որքան ևս այսօրուայ հայը մեծամտաբար չը պարծենար ինքնաճանաչութեան ճանապարհի վերայ արած քայլերով, — այսուամենայնիւ կարող ենք ասել, որ այս ինքնաճանաչութիւնը տակաւին համապատասխան արտաշատութիւն չ'ունի: Այս ուղղութեամբ վերջին ժամանակ մեր մէջ պատահած երեւոյթները, կարող եմ ասել, առաւել մեր պայերից ժառանգած գլխաւորական աւանդութեան, կամ ըստական գործուն և կամ որ աւելի հաւանական է՝ մի անմիտ սնարաւորութեան պատու է, քան թէ գործի կարեւորութիւնը խորին զգալու և ճանաչելու արդիւնք: Մեզ տակաւին անյայտ է՝ թէ իսկապէս ճիշտ է մեր ազգի բուն, էական և արմատական շահերը, որոնք պահանջում են մի շարք սերունդներից տոկուն, անընդհատ, ջերմեւունք և խելացի տքնութիւն և աշխատանք, և չենք իմանում, թէ այդ շահերը ինչ տեսակ հակառակող, վարակիչ և սպառնցող տարրերի հետ ընդդիմահարութիւն ունին: «Եղբայն շարժուն է հողմոյ» — ահա մեր սղգային ինքնաճանաչութեան մեր մտաւոր բարոյական հասունութեան բաւանքը, ֆորմուլան և այս է պատճառը, որ կրթութեան ողջամիտ, հեռատես և աննախաձեռն ուսուցիչների քարոզութեան մարդարեւ խօսքերը աւետարանական սերմնացանի սերմերի նման է որ ընկնում է ապառաժի վերայ, է՝ որ ընկնում է փշոց մէջ, բայց առաւել այն է, որ ընկնում է ճանապարհի վերայ: Իսկ պարարտ հողի վերայ ընկածը այնքան աննշան է՝ որ որքան ևս առատ պտղաբերութիւն ունենաք, հազիւ թէ սնունդի պահանջներին բաւականութիւն տար:

Հային հարկաւոր է չեղեցնել նորա մեծամեծ պարտաւորութիւնները, ուղղել նոցա կարգը և ստիպողականի, անհրաժեշտի և հարկաւորի մէջ ընտելութիւն և հերթախախտութիւն ստեղծելով՝ ըստ անտիճանի կարեւորութեան կատարումն տալ:

Շամախեցիք այս մասին պարտաւոր էին և են իրանց քաղաքի կրթական գործի առանձնապէս դերքը և նորա ստիպողական կարեւորքը ազգի առաջ ջատագովել և ընդհանուր համակրութիւն ու ճանաչողութիւն շարժել: Բայց նոքա այս պարտքը պարտաւոր էին կատարել չէ թէ երեմիական ողբերի կամ խարդախամիտ նօթքութեամբ, — ընկամներով՝ այլ կենդանի օրինակով՝ որ ամէն տեսակ ընկամներից շուտ և ընդարձակ համակրութիւն և տրամադրութիւն կարող է շարժել: Մամուլի մէջ գուրս եկող ջատագովները՝ որքան ևս գիտելիքաւորական մեծ հանձար ունենան այսու ամենայնիւ նոքա կարօտ են դրական վատերի, որ հասարակութեան մէջ դէպի այս քննչ կամ այն քննչ հիմնարկութիւն կամ պահանջ՝ ընդհանրական համակրութիւն շարժեն: Շամախեցիների դրժք յազգի առաջ ջատագովելու համար ոչ միայն կարեւոր լիազօր պահանջութիւն կար, մինչև անգամ եղածն էլ այնպիսի չափութիւններ ունէր, որ համակրութիւն զարթեցնելու տեղ մի միայն հակակրութիւն և զլուսնք կարող էին գրգռել:

Շամախոյ նոյն իսկ հարադատ դաւանները, որոնք վատապի համար ցրուած են գանաղան տեղեր, մանաւանդ Բագու գաղթածները, որ քոսցիէն իրանց ծննդական քաղաքի պակասը՝ անբաւականներից առաջիններն են: Զեչկաձրեւի է ասել, որ նոքա աչքից թողելով՝ և մտքից հանելով իրանց հրաշագեղ ծննդավայրը՝ ծըմարիտ է նոքա հին

Իսրայէլի նման իրանց տնտեսական գերէզնացութեան մէջ չեն սաղմոսում «Նվթէ մոռացայց զքեզ Նրուադէմ, մոռացել զիս և աջն իմ», բայց իմ ունեցած փաստերը ինձ տեղիք են տալիս Հաստատելու, որ դադլթող շամախեցիները նոր վիճակը տնտեսական և շահագրկտական առմամբ որքան ևս անհամեմատ բարւոքութեամբ լինէր՝ այսու ամենայնիւ Շամախոյ չիշատակը նորա սրտի մէջ կենդանի է և բանաստեղծի Հառաչանքը նորա սրտի արձագանքը:

Թէև Թռչնիկն ու Հովն Հայոց

Աւերակաց շրջին վերայ:

Թէպէտ պզտոր վտակն Հայոց

Նռնիներուն մէջ կը սողայ:—

Նոքա Հառաչք են Հայրենեաց,

Նոքա չ'երթան սրտէս ի բաց:

Այժմեան շամախեցիք իրանց պանդուխտ Համաքաղաքացիները այս տրամադրութիւնից ոչ միայն Հնարաւոր օգուտը չեն քաղեր իրանց Հասարակական անհրաժեշտ պարտաւորութեանց լուծը Թեթևացնելու Համար, ընդհանրապէս զոցա մէջ իսկ՝ ինչպէս չիշեցի ամենից առաջ յանդիմանութեան, եպերանքի և անգոսնութեան դատախազներ դառնալ են:

Շամախեցիք Հաւաստի են աչքան աղնիւ են, որ կը խոստովանեն, Թէ նոցա երկառաւորութիւնները անմիտ, անխորհուրդ, միմիայն ետասիրական կրքերով գոյացած Թշնամահական կուսակցութիւններ մինչև անգամ այլազգի օտարների առաջ Հայի ժառանգաբար մեզ աւանդած պատիւը կտրեցին, — Թուրքերի առաջ պատուազուրկ եղան: Այլ ևս չեմ ասում, որ մեր արեւմտիկ Հերձեակները առաջ առսկ նշաւակի դարձան...: Ինչպէս շահաւորեցին Նոքա իրանց պանդուխտ Համաքաղաքացիների, Գեորգ Լալայեանցի, Քալանթարեանցի և Ս. Բաղդեանցի անկեղծ տրամադրութիւնը, մշտակաջ օգնութեան օրինակներով ապացուցուած տրամադրութիւնը, որով այդ մարդիկ կարող էին՝ իրանց անբաւ Հարստութեան շնորհիւ մի արժանի չիշատակ Թողնել իրանց ծննդավայրումը: — Հասարակաց պահանջներին մշտակաջ նպաստելու մտադրութեամբ: Եւ իսկ անհաւան բան չէր: Նվթէ չիշեցի շամախեցիների Հարանց այն գեղեցիկ աւանդական սովորութիւնը, որ սերունդից սերունդ սրբութեամբ ժառանգութիւն է եղել և որի սկզբունքով իւրաքանչիւր կարողատէր մարդ սեպուհ պարտաւորութիւն է Համարել Հասարակութեան Համար մի արդիւնաբեր չիշատակ Թողնել, — կարող ենք արդեօք՝ ասել որ ներկայիս մէջ Շամախոյ Համար այդ բարոյական ժառանգութիւնը սպառած է, մանաւանդ այն մարդոց նկատմամբ, որոնք տակաւին ապրում են Հին Հայի նահապետական առաքինի և նախանձելի սովորութիւններով: Արդէն ինքն ըստինքեան մի մեծ շնորհք է և զիտ, որ այդ տեսակ մարդոց մէջ Հարկաւոր չէ նորոգ ստեղծել Համակրութիւն դէպի այդպիսի բարեչիշատակ գործերը: Արդէն սա նոցա բարոյական յատկութիւնների ստորոգելիներից մինն է: Պա ստացուել է սաղմից և զարգացել է կեանքի և կրթարանի մէջ, որի դասատուութիւնը օրինակով, միմիայն օրինակով է լինում:

Անկեղծ Համակրութեամբ և մեծարանք ողջունելով սերելի շամախեցիներին դարձը — Հակառակ, Թշնամական երկառաւորութեանց վերջը դրվելը — մեր պարտաւորութիւնը կը Համարենք բացատրել իսկապէս այն պայմանները, որ մեր քննարկումը Շամախոյ մէջ դաստիարակական գործը

բացառական պարագաների մէջ է, բացառական պահանջ ունի և մեր բացառական Համակրութեան կարօտ է: Նվթէ մենք մեր ջատագովութեամբ դրաւենք միմիայն Շամախոյ գաղթած կարողատէր ազգայնոց ուշադրութիւնը և դորա Հետ նոցա պարտաճանաչութիւնը — այդ ևս ինքն ըստ ինքեան մի վարձք կ'լինի մեր սրտի ու մտքի Թեղադրութեամբ սրտացուած:

II

Ազգային ծխական ուսումնարանի Հիմնական սկզբունքն է ազգի Հոգեւոր — բարոյական կրթութիւնը անցկացնել այն բովից, որով անցել է մեր պատմական կեանքը: Այդ ուսումնարանի ընական կոչումն է ճանաչողական յարաբերութիւն ստեղծել ազգի և նորա դարեւոր եկեղեցւոյ մէջ և առաւել ամրացնել այն օրգանական կապը, որ դարերի և աւանդութեանց շերտերից են ընկերացած:

Բայց ով չ'զիտէ, որ ուսումնարանը իւր գործը յաջողութեամբ տանելու Համար՝ և արտաքին նպաստող պայմանների կարօտ է: Ուսումնարանի խնդիրը արդէն ծանրանում է, երբ այս նպաստող պայմանների փոխանակ՝ նա Հանդիպում է կեանքի խոչնդոտութեան, շրջապատող միջոցի Հակառակութեան:

Ի Հարկէ ուսումնարանի պարտաւորութիւնը ծանրանում է. բայց միմիայն ծանրանում է, եթէ այդ խոչնդոտներից, եթէ նոցա անունը տուողը մոլութիւնն է կամ յուռութիւնը, աղքատութիւնն է կամ տգիտութիւնը: Ուսումնարանի դադափարը, սկզբունքը մնում են՝ անդրդուելի և ակամայ Համակրութիւն են դառնում ընդհանրութեան մէջ:

Բայց ի՞նչ կասէք, եթէ այդ ուսումնարանի ղեկավարն է մի Հսկայ քեյալականութիւն, որ նոյն իսկ այդ ուսումնարանի հական սկզբունքն է զրթում. նոյն իսկ նորա Հաստատութեան Հիմունքն է անողորմաբար ռմբակոծում, և այս ոչ Թէ ծուռ ու մուռ ճանապարհով, խղճի ու գործի մէջ դաշնադրելով, զգալական կրքերին յագուրդ տալով՝ կամ ինչպէս ասում են՝ կ'ենսական բարոյականի մէջ նիւթ ապաշտութիւն մտցնելով — ոչ, այլ կուտորական պայքարի ամենապիտեմ և ամենահաստատ զինքով: Եւ բուռականութիւնը և զգացմունքը պատմում են նորա փառքը և իրողութիւնը վկայում են նորա Հաստատութիւնը:

Քսան և Հինգ տարի չ'կաջ, որ ազգի մէջ արմատ է գցել բողոքականութեան Հերձուածը. ընձիւղեալ արմատը այնպիսի խրամատ է բացել մեր ազգի Հոգեւոր միութեան, նոյն իսկ Հիմնական Հաստատութեան մէջ, որի Հետ մաքառելը Ժողովուրդների կողմից մտքի, սրտի և անձնազոհութեան վերին աստիճանի լարուած ջանք ու ճիգն է պահանջում:

Բողոքականութիւնը՝ ինչպէս յայտնի է, առաջին անգամ Ռուսահայոց մէջ իւր օրգանական կազմակերպութիւնը Շամախոյ բարձրաւանդակների վերայ Հիմքը դրաւ, և այնտեղից, ահա, իւր Հրապուրիչ պատկերով տգիտի և ամբոխի Համակրութիւնը անդադար դէպի ինքն է քաշել:

Նվթէ մէկը Յոբի ոճով Հարցնէր մեզ. «Ո՞վ է դա, որ Թագուցանէ չինէն՝ գիտահոգ . . . Ո՞վ եդ դա՞մի դորա, Թէ գիտիցիս, կամ ո՞վ էարկ է վերայ դորա զլար.» (Խբ. Լբ. 2. 5.) Ի՞նչ կարող ենք պատասխան տալ:

Նրանց համարել աշտ ըստն՝ առնուազն լիթեմատութիւն է: Այ՛ ոք կասկածելու չէ, որ Շամախոյ բողոքական ընծիւղը մարդոց, նոյնպէս և աղգերի հոգեբանական կեանքի ամենախորին շերտերի մէջ արմատ ունի, ամենաազնիւն զգացմունքի յայտարարն է,—զգացմունքի, որ դիտէ սարերը անդից շարժել, կեանքը և նորա հրապոյրները առ ոչինչ համարել: Հոգ չէ, որ այդ յայտարարը երբեմն, այն նաեւ բազմիցս՝ սխալ ձև և հրեշտակո՞ր գաղափար է ընդունում առաջնորդողի մտաւոր տկարութիւնից և մի միայն զգացմունքի մէջ խորասուզուելուց:

Շամախոյ բողոքականութեան պատճառները՝ եթէ այս տեսակէտից քննենք, մեր գործը շուտով կ'զերացնենք: Բայց մենք դէպի այդ հերձուածը մի այնպիսի դերք ենք բռնած՝ որ նա ակամայ պիտի ժողովուէր, խմբուէր խորատուգրէր իւր մէջ:—Իսկ սա արդէն ինքն ըստ ինքեան այդ տեսակ խրամատող հերձուածները զօրութեան և յաջողութեան պայմաններն է:

Այս օրուայ շամախեցին լաւ կ'ընէ, որ այդ ցուալի երեւոյթի պատճառը մենք ինքներս էինք: Մեր խստասրտութիւնը, մեր սխալ մեկնումը պարտաճանաչութիւնը, մեր աններելի մեծամտութիւնը դէպի թշնամու հօր կողմերը և վերջապէս մեր մտաւոր ու բարոյական արժէքների պակասութիւնը այդ ընծիւղին արմատ տուեց:—Մատթէոս կաթողիկոսի մոլեռանդ հալածանքը բողոքականաց զգացմունքների ճանաչողական պատկերը ստեղծեց: Այն ինչ որ անորոշ էր, մութն, խառն, և միմիայն կրօնական բարձր զգացմունքի բնական պահանջը՝ հալածանքի, արհամարհանաց և մեծամտութեան շերտերից բերեղացաւ: Հերձուածը օրգանական ձև և բովանդակութիւն ստացաւ: Բացուած խրամատը այնքան լայնացաւ, որ թշնամին առանց դժուարութեան կարող էր մութը գործել:

Այն ինչոր քահանան սկսեց, ծուխը շարունակում է: Մատթէոս կաթողիկոսի Չամուրձիական Աստուածաբանութիւնը կերպարան տուեց բողոքական հերձուածին:—Շամախոյ հասարակութիւնը իւր քահանայի և հոգևոր վարչութեան հետ հերձուածողների զիմաղրող ուժը, կորովը աւելցնելով սերունդը կրթեց հարանց մոլորութեան մէջ և կրթում է . . . :

III

Դառնանք առաւել պարզ իրողութեան:

Աղգային ծխական ուսումնարանը՝ ինչպէս չիշեցի բացի ժողովրդի մտաւոր և բարոյական պահանջները մատակարարելու պարտաւորութիւնից, նորաբողոք սերունդի առաջ զերակենցաղութեան նպատող ճանապարհ չարդարելու կոչուեց՝ մի հիմնարկութիւն է, որի հիմնական նպատակը՝ ազգիս հոգևոր միութեան մարմնացած գաղափարը հաստատելն է. ազգիս զարգացման հակառակող տարրերի դէպ պայքար մտնող ճարտար, հմուտ և տոկուն սերունդ պատրաստելն է: Մեր ազգային նուիրական եկեղեցւոյ հիմունքը և պատմական պատմութեանը պաշտպանող խելացի մշակներ կրթելն է՝ անգիտակից սովորութեան և հետեւողութեան փոխանակ, գիտութեան և իմաստութեան գործակալութեամբ: Այս նպատակին են իսկապէս շնորհապարտ մեր ծխական ուսումնարանները իրանց ծագմամբ և գոյութեան իրաւունքով:

Այս տեսակէտը մեր համոզման տրամաբանական հիմն ենք դրել և Շամախոյ համար հոգևոր կրթութեան գործին մի բացառական նշանակութիւն ենք տուել: Թողնենք եկեղեցին, որ այս գործի նկատմամբ նորա բարեկարգութիւնը և կենդանութիւնը գուցէ առաջնակարգ պաշտօն ունի, վեր առնենք ազգային ուսումնարանը, որ մանաւանդ թեմական դպրոցի աստիճան ունի: Մեր համոզմունքով՝ այդ ուսումնարանը մի կրթող, մի համողիչ վկայ պիտի լինէր օտարի և մեր տգէտ ռամկին, որոնց մտքի դիւրութեամբութիւնը մոլորութեան հրապոյրների մշտական սպասարկու է,—որ աւանդապաշտ հայը, իւր եկեղեցւոյ հաւաքատեղաւոր՝ մի բնական զգուանք և հակակրթութիւն պաշտով դէպի հոգևոր միութեան անդամտանի մէջ որոմն ցանողները,—կուղեն նոքա խարդախամիտ մարդորներ լինեն, կուղեն կարճատես և ռամկամիտ մոլեռանդներ,—և ճանաչելով նոցա հրապոյրից որդայթների և յաջողութեան գաղափարը՝ ահա, այդ պատուաճանաչ և պարտաճանաչ հայը դիտէ ինքնին առատութեամբ, սիրով և քնքովութեամբ մտածելային բնական, բարոյական և մտաւոր կարիքները և պահանջները, որոնց պատրուակով տգէտները շուտով մոլորվում են:

Շամախին մի փուլ է մեզ համար, որ միշտ ծակում է հայի աչքը և ծակում է իրաւամբ: Այդ փուլը կարելի է բթացնել և ոչնչացնել միմիայն այն դանակով որով սրում է բողոքականութիւնը իւր պայքարի դէմքը:—Ուսումնարանին և հասարակաց աղօթարանին համապատասխան բովանդակութիւն տալով, ներքին և արտաքին կեանք տալով, իշխելով ներկայ և զարգացող սերունդի հոգու, սրտի և մտքի վերայ՝ այն բոլոր միջոցներով, որ ստեղծել է կրօնասէր զգացմունքը,—գթասրտութիւնը ընկերավարական բնազդում և բանականութեան իմաստութիւնը:

Նրբոր մի արդարակորով մարդ, որ նախապաշարմունք չ'ունի, կ'տեսնէ, որ Շամախոյ հայ—լուսաւորչական մասնակը իւր ուսումնարանը գնալու ճանապարհին՝ նախապէս հանդիպում է մի սեղանաձև բարձրաւանդակի վերայ բարձրացած՝ մեծ, ընդարձակ ուրախադէմ շինութեան, որի լայնարձակ պատուհաններից լոյսը առատ յորձանքով ցոլանում է ձիւնի նման ճերմակ պատերի վերայ, և եթէ այդ լուսամուտները բաց են՝ պարզորոշ տեսնում է դասարանի մէջ տիրապետած մաքրութիւնը, մանկավարժական ժամանակակից պահանջներին բոլորովին չարմարացրած դասական առարկաների կարգը և տարադը. խառնեւած մանուկների մաքրասէր կարգասէր բարքը, աշխուժ, կայտառ, բայց համեստադէմ պատկառանքով և լրջութեամբ դժագրուած պատկերը. և վերջապէս այդ շինութեան ընդարձակ պատշգամի առաջ բացուող գեղածիծաղ, դիւթական պարտէզը և նորա կից առաւել ընդարձակ ճեմելու զբօսարան բակը. և չետոյ այս գեղեցիկ, հրապուրիչ տեսարանից չետոյ, այդ մանուկը գնում է, մտնում է իւր ուսումնարանը որ առաւել նման է մի ախոռի, գոմի կամ սուր դարձած քարվանսարայի, որի մէջ ամենայն բան այնպիսի թշուառ է թէ որակութեամբ և քանակութեամբ, որ դաստիարակութեան սկզբնական ժամանակներն են մարդի միտը բերում, որի մէջ լուսամուտները ապակի չ'ունին, օդը փռով թանձրացած, շոք եղանակին շնչապառող, ցուրտ եղանակին՝ անհնարին ցուրտ. պատերը շնչառութեան և ցեխի արտադրութիւնից սեւացած... Լաւ է այնքան ևս,—առում եմ այս մարդը ինչ կարծիք պիտի ունենայ մեր կուլտուրական յատկութիւնների, մեր պարտաճանաչութեան, պատուաճանաչութեան վերայ: Չէ՞ որ ուսումնարանը իւր արտաքին և ներքին մասերի ներդաշնակ բարեկարգութեամբ ժողովուրդներին կուլ-

տուրական ուժի և զարգացման աստիճանի յայտարարն է համարվում:

Բայց միմիայն այս չէ, որ կատարվի: Այն գեղեցիկ շինությունը, այն հրապուրելի ծիծաղադէմ տեսարանը որ Շամախոյ հայ-բողոքական հասարակութեան ամենամեծ խնամածութեան առարկան է և ժողովարան—ուսումնարան անուանով՝ այդ հասարակութեան ներկայ ծրող սերունդի մը տառը-բարոյական պահանջներն անդաստանն է,—ահա այդ ժողովարանը—ուսումնարանին կից երևում է մի շինություն հիմք՝ բաւականին բարձրացած որմերով, բայց լռութեամբ և այնպէս անխնամ թողնուած, որ ուղի ուղղւած է՝ անպատիժ առնում տանում է շինութեան նիւթը, քարերը և աղիւսը: Մնացածն էլ հողմի ու անձրևի պաշար մնում: Ումն է այս լքեալ շինությունը, դուցէ հարցնուի. կամ թիւի համար է,—սա Շամախոյ թեմի օրիորդական դպրոցն է, որ ահա մօտ վեց տարի է հիմնարկուած է. նիւթայէս օգնողներն պակասութիւն չ'է ունեցել, բայց մինչև այժմ մի երկու կանգուն ևս հիմքից չ'է բարձրացել...: Ինչ սորոշութիւն մեր մեծամիտ սնուսարծութեան համար. թիւ տեսակ գլուխը բարոյական անկումն: «Ձի չամօթ և նախատինք եղեսուք ծառայից քոց և պաշտօնէից» (Գալ. Գ. 33):

Այդ հրապուրելի ծիծաղադէմ շինութեան մօտեց բազմիցս անցուղարձ անելով, ո՛հ, քանիցս անգամ սրտումս ծնունդ էր «մի ժամ մի րոպէ այս հողագնդի Աստուած լինելու» անյադելի փափագը: Ինչ վաղաժող եռանդով կ'մտնակոծէի ես մեր միութեան պատնէշին սպառնացող մարտկոցի անվեհեր և մեծամիտ գոռոզութիւնը, և հիմն ՚ի վեր կ'տապալէի նորա հաստատութիւնը, իհարկէ ոչ Լէնկթիմուրի բարբարոսութեամբ և ոչ Չամուռճի պատուելի Աստուածաբանական սպառազէնով,—այլ նոյն իսկ բանականութեան և գթասրտութեան օրինակով, մեր թշնամու ընտրած ճանապարհով: Բայց որովհետեւ մեր ցանկութիւնը մի ցնորք էր և անխրկան բան, ուստի մեզ մնում էր մեր ամօթի և բարոյական անխնամ խախտառակութեան և անարգանքի տակ հեծել և հոր թ գլուխ հեռանալ մեր մտքի, մեր զգացմունքի և մեր ճանաչողութեան տհասութիւնը վկայող անբարեառ կոթողից...

Կարող էի՞նք մենք ուրիշ համոզումն ունենալ, որ մեր մատաղերամ սերունդի համակրութիւնը մեր եկեղեցւոյ հետ, մեր ուսումնարանի հետ չ'է, և թէ նա բնական ձգտումն պիտի ունենայ նորա առաջ ծաղկաւթիտ զարգացման քով բացուած և բարձրացած հսկան, որ խօսում է նորա սրտով և հոգով...:

Բայց սա բաւական է և միմիայն ուսումնարանի համար է, մեր Շամախոյ եկեղեցական պաշտօնի արտաքին ու ներքին մասը թողումեն: Միայն աւելորդ չ'է ասել, որ կիւրակի օրերը՝ երբ հայ բողոքական հայրը իւր որդու թեւէն բռնած հայ բողոքական մայրը իւր աղջկան ձեռն առած՝ երկիւղած բարեպաշտութեամբ և կատարած գործի վեհութիւնը ճանաչող քայլերով դիմում են հասարակաց աղօթարանը ուսումնարանի պակասողը լրացնելու և կենդանի օրինակով աւետարանական ուսումը իրանց զաւակների սրտին պատուաստելու,—լուսաւորչական հայր յայտնի չ'է թէ թիւ կասկածաւոր տեղերում, ինչ կասկածաւոր գործերով է զբաղւած. իսկ ժամարար քահանայն շտապում է պատարագը բրգուշ անել՝ որ մի րոպէ շուտով փողոց դուրս գայ՝ իւր սխրագործութիւնը կատարելու...:

Ահա սա չ'էր և չ'է Շամախոյ մէջ աղգային հոգևոր և մտաւոր կրթութեան վիճակը: Ահա այս սահուն տափա-

րակի վերայ կազմած չ'էն մեր մատաղերամ սերունդը, տափարակի՝ որն ներքին ծայրն է օտարամոլութեան անդունդը, աղգային հաստատութիւնը հիմնադատակ առնող, կիզող լափող գեհներ...:

Մենք Մուրացանի վէպը կարդացինք. բոլորը թիւ որ կարող ենք ասել այդ վէպի արժանաւորութեան մասին այն է, որ հեղինակը մի փոքրիկ տաղանդ ունի. բայց չ'ենք կարող այդ աշխատութեան հեղինակի ցանկացած նշանակութիւնը տալ.—սա բողոքականութեան ցանցը չ'է կարող բզկտել: Գորա հետ է թէ մենք ունենայինք մի առաւել կատարելագործուած բան, որ մեր ինքնաճանաչութիւնը պատուաստելով լիւրջ վկայէր. վկայէր մեր ջանասիրտութիւնը, մեր զգուանքը դէպի հասարակաց բարիքը կաշկանդող անտարբերութիւնը, վկայէր, որ մենք՝ գիտենք մեր հոգևոր միութիւնը խրամատելու ձգտող հակառակ տարրերի հետ արժանաւորութեամբ և իմաստուն շրջահայեցողութեամբ, հեռատեսութեամբ պայքար մտնել.—այն ժամանակ ճշմարիտ՝ որ Մուրացանի վէպը նշանակութիւն կ'ունենար: Մուրացանի վէպի հետ հարկաւոր էր ունենալ մի համոզիչ դրական իրականութիւն, որ մեզ ուժ ու կրօնով տար հակակրթութեան դէպի բողոքականաց քանդող գործը:

Ռամկին վերայ Մուրացանը աղգեցութիւն կանխ, երբ որ նորա մոլորուած դասակիցը առաւել հարուստ օժիտ ունի թէ եկեղեցւոյ և թէ ուսումնարանի բարեքնիքից: Մինչդեռ լուսաւորչականի որդին փողոցի ապականող, անբարոյականացող կրթարանումն է կրթվում, բողոքականի որդին սննդվում է ամենակերպ բարեկարգուած դպրոցում: Մինչդեռ ծէր Սահակ առաջ քահանայն՝ փողոցում. թուրքերի առաջ՝ իւր կարգակցին օձիքից քաշքշելով կառքից կորցում է և սկսում է դադանական, բարբարոսական պայքար մի կ'ըլլու համար, բողոքականի Սարգիս վարժապետը աւետարանն է քարոզում կիւրակի օրերը՝ սրտի և հոգու ամենահաստատ համոզմամբ և հաւատով:

Բոլոր Շամախու թէմը՝ աղգային առաքելի վարուց և բարուց ապականութեամբ, եկեղեցիների և ուսումնարանների կատարեալ անկարգութեամբ, մեծի և փոքու, հոգևորի և աշխարհականի պարտամոռութեամբ մի այնպիսի վիճակ է, որ երկար չ'տեսեր և սերունդները կասեն «և ոչ էր և ոչ երեկ տեղի նորա»:

Կարծես թէ այս թեմի համար է գրուած սրտացաւ աղգասէրի գանգատը. «վրդովեցաւ խաղաղութիւն, արմատացաւ անկարգութիւն, դրդուեցաւ ուղղափառութիւն, կայ-կայացաւ տղիտութեամբ չարափառութիւն:» (Խոր Գիր III. կը.)...:

Նրանի թէ Շամախոյ մէջ տարիներով վրդովուած խաղաղութեան վերանորոգութիւնը սկիզբն լինէր կուտուրական պայքարի և հաստատ բուժող սպեղանի: Առաջին ուրախացողներից մինը և մենք կը լինէինք: Շամախեցին կ'վկայէ, որ անկեղծութիւնը մեր բարոյական բաժինն է եղած. իսկ մեր աղգային աշխարհայեցողութեան հիմունքը աղգասէր մեծ պարթևի ասածը. «օն և օն արտացէ ինձ փոխանակել զիմ անտացեալ ոչխարն ընդ առողջ գաղանի, որոց առողջութիւնն է ինձ փնտսակար»:

Ինչ մեծ հրճուանօք մենք կուտեմք մեր սիրելի շամախեցիներին երկնային սիրոյ նշանը. «Ձգեցի զքեզ ՚ի գթութիւն. դարձեալ շինի զքեզ, և շինեալք կոչող Խորայէլի. Գարձեալ առցես զթմրուկ և ելցես ընդ ժողովս

խաղաղից... Ժողովեցից զորքն քոց քու և անի ծա-
գաց երկնից ի տօն պատեքի. վրիկեցից զմիտցորդս Խորալե-
լի... (Երեմ. 1. Ա.): Ահա առիկ ես բացից զգերեղմանս ձեր և
Հանից զգերեղմանաց ձերոց Ժողովուրդ իմ. և տարալց
յերկիրն Խորալեի... Տաց զոգի իմ ի ձեզ և լինի ջիւք կեն-
դանի... (Եզեկ. 15)...

Շամախոյ կրթական գործի վերայ մենք մի ու-
րիշ Հայեացք և գաղափար ևս ունինք. որի մասին մեր
խորհրդածութիւնը ուրիշ անգամի կ'ընդունենք. այսքան տ-
եմ, որ մենք այդ գործի վերայ մեր վերելք պարզած տե-
տակէտից՝ նայած ենք և նայում ենք ևս առողջա-
պահական տեսակէտից. ազգային սերունդի ֆիզիկական
կրթութիւն և դիմադարձութեան ուժը կը թելու տեսակէ-
տից: Ո՛վ չգիտէ, որ մեր սերունդը տակաւին մտաւորա-
պէս չ'ընդարգացած բարոյականին Հետ և ֆիզիքաբար տկարա-
նում է, մանրանում է և ուղղաման գիծում: Որ ունիցի ա-
կանջս լսելոյ՝ լուրից է:

Ս. Բ. Արմէնացի

ԱՍԻ ԶՐԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՄ

ՔԱՋԱՄԱՐՏԻՍ ՍՊԱՅ

Տիրիսի Մեղու Հայաստանի լրագրին մարտ 6 թիւին
մէջ Պ. Գրիգոր Նիկողոսեան, որ տակաւին մայրաքաղաքս
կը գտնուի, ամենացեղան շեղումով մը նամակ մը Հրատարա-
կած էր ընդդէմ Հանրաժողովուրդ պատուաւոր բժիշկ Տոբթ.
Տ. Փէշտիմալեանի, որոյ Հետ ունեցած մէկ Հետաքրքա-
շարժ սրջափ ծիծաղելի գործն արդէն գիտեն մեր ընթեր-
ցողք: Պ. Գր. Նիկողոսեան, որ մարդ նախատեսու անհա-
կան ձեւի արուեստին մէջ մեծամեծ՝ յատկապէս թիւններ
ըրած է, այդ չորս սեւեռակ նամակով ամեն տեսակ Հայ-
Հոյակեց բացատրութիւններ գործածած էր Տոբթ. Փէշտի-
մալեանի դէմ, և մասնաւոր աշտարակներ ըրած էր որ
կը զրպարտութիւնը սրջափ անուամբովի, նոյնչափ ան-
Հիմն բաներ լինին: Տոբթ. Փէշտիմալեան մայրաքաղա-
քիս Ռուսական Հիւպատոսարանի գաղափարներն առջեւ դատ
բացաւ Պ. Գր. Նիկողոսեանի դէմ: Թողանալով ձեռք ուղղել
գատապարտութիւնն ոտնոյտ էր, բայց պատուաւոր բարե-
կամներ սմանք Պ. Գր. Նիկողոսեանի խնդրանք միջնորդ
գելով Հաճեցուցած են յարգելի Տոբթ. Թիւր, որ իւր գատէն
ետ կենայ, ներկայելով յետս կոչման գեր մը, զոր թիւդա-
նութիւնից ուղղալն զրած և Հիւպատոսարանի իշխանութեանց
առջեւ ստորագրած է: Արդարութեան պարտք մէ յարել
թէ Մեղուն ալ չեղեալ թշնամակը նամակը Հրատարակած
էր մի միայն իրեն և կարագիր մը Պ. Գր. Նիկողոսեանի
ողբոյն, և ոչ թէ իրեն լուրջ գրութիւն: Ենչպէս յատուկ
յօդուածով մը բացատրած է:

Կը յատանք թէ Պ. Գր. Նիկողոսեան պիտի գիտնայ
պէտք եղած օգուտը քաղել այս գատէն, որ պատուոյ ըզ-

գացում կրող ամեն Հրատարակաւոր Համար՝ բաւական
սուղ գնուած պէտք է լինի, և թէ յետ աշտարակի քեզ մը
խնամ պիտի տանի իւր գրելն խաղաղի չընելու յարգելի
անձնականութեանց պատիւը:

Աւասիկ այս առթիւ Պ. Գր. Նիկողոսեանի և Տոբթ.
Փէշտիմալեանի միջեւ փոխանակուած թղթակցութիւնը:

Մեծ. Պ. Փէշտիմալեան

«Մեղու Հայաստանի» թիւ մարտ 6 Համարի մէջ մի
յօդուած էր Հրատարակուած իմ ստորագրութեամբ «Ար-
ձագանքի» Պոլսի թղթակցի դէմ: Այդ յօդուածի մէջ
լսածիս Համեմատ, ոմանք Ձեր անձին վերագրելու Հի-
մունքներ կը գտնեն չարամտութեամբ: Գալով ինձ, մե-
ծապատիւ պարոն, թող այն որ վերոյիշեալ յօդուածը
գրած եմ ցասման բուն տպաւորութեան տակ, զրգո-
ված լինելով «Արձագանքի» թղթակցի եռամսեայ անի-
րաւ յարձակմունքներից, Ձեզ վերաբերեալ ոչինչ նախ-
տակ չեմ ունեցած այդ յօդուածի մէջ: (*) Ընդհակառակն
թէպէտ և վերջին ժամանակները ոմանք խօսք խառ-
նած են մեր մէջ, բայց այդ ամեն ճիգերը չկարողացան
բնաւ վնասել իմ այն յարգանաց, որ տածած եմ միշտ
դէպի Ձեզ, որ Պոլսոյ պատուաւոր գերդաստաններից
մէկին կը վերաբերվէք և միշտ նշանաւոր եղած էք Ձեր
գործն ազգասիրութեամբ և անշահախնդիր պարկեշ-
տութեամբ: Սիրելի է ինձ այս ամենը յայտնել Ձեզ,
մանաւանդ որ պանդխտութեանս օրերի մէջ Ձեր թան-
կագին բարեկամութիւնը վայելելու բաւականութիւնն
եմ ունեցած երկար ամիսներ: Ուստի, լիշեալ յօդուածիս
պարունակութեանց ոչ մի կէտը Ձեր անձին չը վերա-
բերելով, ի սրտէ կը ցաւիմ որ չարամիտ բանարկունք
տարբեր մեկնութիւն տուած են նորան, Ձեզ և ինձ
վիշտ պատճառելու բացայայտ դիտարկութեամբ: Եւ
ահա այս անկեղծ բացատրութիւնները Ձեզ տալով ա-
մենայն արդարութեամբ, եմ ու պիտի մնամ միշտ Ձեր
ընտիր յատկութեանց սիրող և յարգող

Վրիգոր Նիկողոսեան:

Յ. Գ. Ազատ էք Հրատարակութեան տալ այս թէ
միայն Հարկ կը տեսնէք:

31 մարտ 1883 Պոլիս:

Նոյն

(*) Պ. Գր. Նիկողոսեան իւր նամակին մէջ Քէշտիմալեանի
կուած բժշկի մը վրայ խօսած էր, որոյ Հայրեն է լեւոնդիւզ յիւ-
հակ անուն թողանումը: Քէշտիմալեան իր յայտնի թէ Տ. Գր. Փէշտիմա-
լեանն է այն անձն, ինչպէս ամեն գրելից զոչնդել:

Ահա և մեծ. պ. Փէշտիմալչեանի պատասխանը Պ. Գրիգոր Նիկողոսեանի վերոգրեալ . . . գրութեան.

Ստացայ ձեր այսօրեայ թուականով նամակն՝ զոր բերին ինձ պարոնայք Մ. Չերազ և Պ. Սրապեան: Այն գանգատն զոր ըրել էի հիւպատոսարանին՝ ուրիշ նպատակ չունէր եթէ ոչ բաւարարութիւն ստանալ Մեղու Հայաստանի մարտ 6 ի Համարի մէջ ձեր ստորագրութեամբ հրատարակուած մի յօդուածի նկատմամբ, որով վատահամբաւիչ ակնարկութիւնք իմ դէմ ուղղուած էին ըստ ոմանց:

Այժմ որ ձեր նամակաւ կը յայտարարէք թէ՛ սոյն յօդուածի մէջ բնաւ դիտաւորութիւն չէք ունեցել իմ անձնաւորութեան դէմ որ և իցէ ակնարկութիւն ընել, ես ևս մի պատճառ չունիմ պնդելու իմ դատի վրայ: Կը մնայ ինձ մաղթել որ այն բանսարկուններն որոց կակնարկէք, այլ ևս չկարողանան այսպիսի անախորժելի կացութեանց թելադիր լինիլ:

Մնամ Զեզ բարեացակամ

Տ. Փէշտիմալչեան

31 մարտ 1883

Բերա

(Մասիս)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Էլեզէ Բըկլէ յայտնի Փրանսիական գիտնականը ուղեորուել է Փոքր Ասիա այդ երկիրը ուսումնասիրելու նպատակով եւր «Ընդհանուր Աշխարհագրութեան» նոր Հատորի Համար:

Հնդկաստանի աշխարհագրութեան: Լոնդոնի Թերթլըր Հաղորդում են, որ նորերումն Հնդկաստանում կատարուած ազգահամարը վերին աստիճանի հետաքրքրական թուանշաններ լոյս հանեց: Անգլիական երկրները Հնդկաստանը, բաց հանելով Քաշմիրը, Մունիպուրը և Յէլոնը 1,372,558 անգլիական քառակուսի մղոն տարածութեան վերայ 253,891,820 հոգի բնակիչ ունին: Ներուպի ազգաբնակչութիւնը, ինչպէս յայտնի է, 310 միլիոն հոգուց բաղկացած է Համարում: Ուրեմն Հնդկաստանը Համարեա թէ նոյնքան բնակիչ ունի

որքան ամբողջ Ներուպի առանց եւրոպական Ռուսաստանի: Տակաւն 1861 թուին աշխարհագիր Ուլլեամ Հուգսը Հնդկաստանի բնակիչները թիւը 165 միլիոն էր համարում: 1867-ին այդ երկրն մէջ արդէն 191 միլիոն բնակիչ էին համարում: Այժմեան 254 միլիոն անձինքը բնակվում են աւելի քան 43 1/2 միլիոն բնակարաններում, պալատից սկսած մինչև անտառային խրճիթը: Հնդկաստանում համարում են 704,707 քաղաք և գիւղ: Ըստ սեռի այդ ազգաբնակչութիւնը բաժանվում է հետեւեալ կերպով, 129,941,851 հոգի արական և 123,949, 970 իգական սեռի: Արական սեռի այսպիսի մի մեծ առաւելութիւն չէ տեսնուած եւրոպական երկրներում:

Այս օրերը Փարիզում լոյս կը տեսնի Ս ա ր ա Բ ե ր ն ա լ ի ի ն ք ն ա վ ա ր ք ա գ ր ու թ իւ ն ը «Ma vie de théâtre» վերնագրով: Գիրքը զարգարուած կը լինի հռչակաւոր դերասանուհու պատկերով:

Կ. Պօլոյ Գլխաւոր: Զօրեքշաբթի կէս օրէն վերջը Սիմոն բեռնակրին և Բանասի մէջ ըմբշամարտ մը տեղի ունեցաւ, առանց կանխաւ տեղեկութիւն տրուելու: Կայս. պալատէն թիկնապահ մը Պաշրի փաշայի երթալով Սիմոն բեռնակրին Նըլտըզի պալատը զրկուելը խնդրած էր: Պաշրի փաշա անմիջապէս Սիմոնը գտնելով պալատ զրկեց: Իսկ Բանասի Գապաթաշի շոգեհաւէն դուրս ելնելու ատեն Մալրօսէնի փաշայի կողմանէ նամակ մը ընդունեցաւ որ անմիջապէս պալատը երթալով, քանի մը փորձ ընելու կը հրաւրէր: Բանասի պալատը համեմատ, բաւական բազմութիւն մը և Սիմոնը տեսաւ և Սիմոնի հետ ըմբշամարտելու հրաւեր ընդունեցաւ: Կտրիճ Սիմոն երկու անգամ Բանասին զգետնեց (դետին զարկաւ) առանց դժուարութեան, և ամենուն հիացում պատճառեց: Սէգ Բանասի քանի մը վայրկեան մէջ Սիմոնի պարտութիւն խոստովանեցաւ:

Վեհ. Սուլթանը թէ Սիմոնի և թէ Բանասի հարեւրական ոսկի պարգևեց:

Վազըթ կըսէ թէ պալատան ըմբշներէն Պօշնադ մը ատոր վրայ Սիմոնը ըմբշամարտի հրաւերը և կռուելով յաղթեց և անոր. սակայն Հազըթաթ այսպիսի դէպք մը չը չեւատակեր:

(Հայրենի)

Խմբագիր-Հրատարակիչ ԱՐԳԱՐ ՅՈՎ. ՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

Թ Ե Ր Թ

ՄԻ ԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԻՄ

(1—2 տպագրական թերթից բաղկացած):

1883 թ.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

Տարեկան գինն է 3 ռուբլի կանխիկ վճարելի: Ստորագրուել կարելի է խմբագրատանը: Օտար քաղաքից դիմում են հետևեալ հասցեով՝ ВЪ г. Эривань, въ редакцію журнала „Гигіеническій листокъ“.

Խմբագիր-Հրատարակիչ, Երևանայ քաղաքային

ԲԺԵԼԻ ԼԵՒՈՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆՅ

Նոր Լույս տեղաւ

ԲՆԱԽՍԱՌԻԹԻՒՆ

վերնագրով գիրքը, որ է թարգմանութիւն «Физика» ա-նունով գրքի, քսան և չորս պատկերանի, որի մէջ պատմ-վում է արեգակի, աստղների, երկրի կենդանիների, և բոյսերի սին:—Գիրքը նշանակած է հայ ուսումնարանների հա-մար, գինն է 80 կօպ. վաճառվում է Տփլիսում ամէն յայտնի գրավաճառների մօտ. իսկ Երևանում «բարեկամ

մանկանց» գրավաճառանոցում. ցանկացողք կարող են դիմել ինձ:

Հրատարակիչ

Միշակ Բաղինյան

Նոր Նախիջևանի և Բեսարաբիոյ Թեմական Դրպ-րանոցի տեսչական պաշտօնը թափուր մնալով Պ. Ա. Բազաթրեանի մահուամբը, նոյն Դպրանոցի Հոգաբար-ձութիւնը խնդրէ ցանկացողներին՝ յայտնել Հոգաբար-ձութեան իւրեանց յօժարութիւնը յանձն առնուլ այդ պաշտօնը:

Դպրանոցի Տեսչի պարտականութիւններն են. իբրև նրա մերձաւոր կառավարող՝ հսկել և պահպանող լի-նել ներքին բարեկարգութեան և յառաջագիմութեան նորին ըստ ամենայն մասանց (Կանոնադր. Դպր. յօդ. 29)

Դպրանոցի Տեսուչն ընտրի յուսումնական և յար-ժանաւոր եկեղեցականաց կամ աշխարհականաց՝ աւար-տելոց զընթացս ուսման ի ձեմարանի Մայր Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի կամ ի բարձրագոյն ուսումնարանս Տէրու-թեան (յօդ. 30):

Տեսութեան համար թոշակ սահմանուած է տա-րեկան 1000 ռուբլի, բայց ի բնակարանէն և վառելեաց, ևս և միոյ տուարկայի ուսուցչութեան ռոճկէն, որ ունի ստանալ առանձին՝ ըստ թուոյ դասուցն (յօդ. 31):

Դպրանոցի այլ կանոնաց և դրութեան ծանօթանալ ցանկացողներին կ'ուղարկուի նորա տպագիր կանոնադ-րութիւնը:

Նախագահ Խորհրդոյ Հոգաբարձուաց

Սահաւ Եղիշեան

ՀԱՅՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ՕՏԱՐՆԵՐԻ ԱԶԳՈՒՄ

ՀԱՊԱՐԱԿԱԹՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ**Գինն է 30 կ.**

Ծախվում է «Կենտ. Գրավաճ.»

ԾՈՅԻ ԵՐԳԱՐԱՆ

ԺՈՂՈՎԵՑ Կ. ՏԵՐ-ԴԱԻԹԵԱՆՑ

ՏՊԱՐԱՆԱՏԷՐՑ. ՄԱՐՏԵՐՈՍԵԱՆՑ**Գինն է 40 կ.**Վաճառվում է «Կենտրոնական Գրավաճառանոցում»
և միևս գրաժախների մօտ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿԻՑ ԴՈՒՐՄ ԵԿԱԻ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՋՈՒԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵՐՔԸ**ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԸ**

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ՆԻԿ. ՏԵՐ-ՂԵՌՆԴԵԱՆՑ

**Գինն է 30 կ. գումարով գնողները
20% զիջումն են ստանում:**

Վաճառվում է բացառապես «Կենդ. Գրավ.»

ՀԱՅ-ԲՈՂՈՔԱԿԱՆԻ ԸՆՏԱՆԻԲԸ

ԳՐԵՅ

ՄՈՒՐԱՅԱՆ

Վաճառվում է «Կենտ. Գրավաճ.»

Գինն է 40 կոպ.

Գումարով առնողներին զիջումն է լինում:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՔԱՆԳԱՆՈՋԱԽ

ԿՕՄԵՏԻԱ ԵՐԵՔ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ՀԵՂԵՍԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ**Գինն է 50 կոպեկ.**Վաճառվում է Կենտրոնական և Կովկասեան
գրավաճառանոցներում:**Հ Ի Ր Ա Կ****ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԿԵՐԱՅՈՅՑ**

Հաւաքեց Հ. ՂԵՌՆԴ. Վ. Մ. ԱԼԻՇԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ. 1881 թ.

Գինն է 10 ռուբլի.

Հանապարհաճանախով 10 ռ. 60 կ.

ԾԱԽՎՈՒՄ Է «ԿԵՂԻՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅՈՒՄ»

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 23 Апрель 1883 г.

Типография И. Мартиросянца.